

AVRUPA TOPLULUĞU'NDA TEK PAZAR OLUŞUMU

Öğr. Gör. Hakan KOÇ*

GİRİŞ

Avrupa Topluluğu'nun en önemli hedeflerinden birisi, tek pazara dayalı iç piyasa düzeninin kurulmasıdır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi, doğrudan doğruya üye ülkelerarası ticarette uygulanan her türlü engelin kaldırılmasına bağlıdır. Roma Antlaşması'nda bu hedefin gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılırken; üye ülke ekonomilerinde etkinlik artırılması ve topluluk vatandaşlarının yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi temel alınmıştır. Bu amaçla Antlaşma, malların serbest dolaşımının her türlü engelden arındırılmasını, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımında ortaya çıkan engellerin kaldırılmasını, ortak pazarda rekabetin bozulmamasını sağlayan bir rejimin konulmasını, ortak pazarın işleyişinin gerektirdiği ölçüde ulusal mevzuatların yakınlaştırılmasını, dolaylı vergilemede ortak pazarın çıkarı doğrultusunda düzenleme yapılmasını öngörmüştür.

İlk günlerde dikkatler, malların serbest dolaşımına dönük olarak üye ülkeler arasındaki mal alışverişine uygulanan gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin kabulü hedefinde yoğunlaşmış ve bu hedef daha sonraki uygulamalarla başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Topluluğun bu başarısı gerçek bir iç piyasa oluşturma hedefi için elbetteki yeterli olmamıştır, çünkü tam anlamıyla entegre bir iç pazarın oluşturulması, yukarıda belirtilen esasların tek tek gerçekleştirilmesi, 320 milyon nüfusa ulaşmış AT pazarındaki her türlü engelin kaldırılması, kural birliğine gidilmesi, ulusal yasalarda ve vergi yapılarında bir yakınlaştırma sağlanması, parasal işbirliğini ve

(*) G.Ü. Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Tarımsal İşletmecilik ve Kooperatifçilik Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı.

Avrupa firmalarının birlikte çalışmalarını teşvik edici önlemlerin güçlendirilmesi ile mümkündür.

Ekonomik birliğin kurulmasıyla, üye ülkelerin ekonomi politikalarını uyumlaştırarak tek bir ülke ve tek bir pazar haline gelmesi temin edilecektir. Bu ise, artık üye ülkelerin ayrı ayrı pazarları ve bu pazarların kendisine has özelliklerinin ortadan kaldırılarak tek bir Avrupa iç pazarının teşekkül ettirilmesini hedef almıştır. Avrupa Tek Senedi'nin imzalanması ile hedefe 1992 yılında ulaşılmaya çalışılmaktadır. İç pazarın Avrupa çapında kurulması yolunda esasen 1984 yılından beri AT kendini yenileme çabalarına girmiş bulunmaktadır. Bu çerçevede yeni üretim ve ticaret koşulları dikkate alınarak ortak tarım politikasında da yeni düzenlemelere gidilmektedir. Ekonomik gelişmeyi yönlendirecek biçimde, yapısal fonlarda değişiklikler yapılmaktadır. Toplulukta ayrıca tek bir iç pazarın oluşumunda önemli rol oynayacak Avrupa Topluluğu bütçe disiplini sağlayıcı mali tedbirlerle öncelik verilmektedir. Tek iç pazar oluşumu bakımından alınacak önlemlerin başında ise, bütün iç engellerin kaldırıldığı, geniş bir iç piyasanın kurulmasının önemi açıktır.

Tek iç pazara ancak AT'da rekabeti önleyici engellerin kaldırılması ve belli bir büyümeyi sağlayıcı politikaların uygulanmasıyla ulaşılabilecektir. Bu ise yukarıda belirtildiği gibi; kişi, mal, hizmet ve sermaye'nin serbest dolaşımının yanında; ortak bir döviz kuru disiplininin gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilecektir. Topluluğun gelecekte sağlıklı bir ekonomik gelişme sağlayabilmesi, ABD ve Japonya gibi ülkelerle rekabet edebilmesi, küçük piyasalar yerine tek bir Avrupa piyasasına yönelik olarak üretimin yapılabildiği ve mevcut kaynakların etkin bir biçimde kullanılabilirdiği gerçek bir iç pazarın kurulması gerekir. Bu nedenle AT'in temel amacı; ortak bir iç pazarın oluşturulmasıdır. İç pazar, topluluk bakımından önemli ekonomik yararlar sağlayacaktır. Komisyon'un iç pazarın tamamlanmasının ortaya koyacağı kazançları bilimsel olarak değerlendirmek üzere yaptırdığı, «Cecchini Raporu» olarak anılan çalışmaya göre, iç pazarın birleştirilmesi sonucu, orta vadede, topluluk çapında 170 - 250 milyar ECU (Topluluğun ortak para birimi) tutarında bir kazanç sağlanacaktır. Bu meblağ, AT'a üye ülkelerde sağlanan toplam GSMH'nin % 4.5 - % 6.5'i-ne tekabül etmektedir. Yine aynı rapora göre, tek pazara ulaşılması ayrıca, 2 milyon kadar yeni iş imkânı sağlayacaktır. Eğer sözkonusu uygulama özel ekonomik politikalarla desteklenirse, bu sayı 5 milyon bulabilecektir. Öte yandan zaman içinde tüketici fiyatlarında da % 6'ya ulaşan düşüşler sağlanabilecektir.

İç pazarın 1992'ye kadar tamamlanması için fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılmasına yönelik alınması gereken tedbirler, Haziran 1985 tarihli Beyaz Kitap'ta belirlenmiş ve takvime bağlanmıştır. İç pazarın oluşturulması için en önemli adım Tek Avrupa Senedi'nin 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmesiyle atılmıştır. Roma Antlaşmasında değişiklikler yapan Tek Avrupa Senedi ise, iç pazarın 1992'ye kadar tamamlanmasıyla ilgili hukuki yapıdır.

TEK AVRUPA ANTLAŞMASI

Bu konudaki Komisyonun görevi, 1957'deki kabulünden sonra Roma Antlaşmasına getirilen ilk ana tadilatı içeren Tek Avrupa Antlaşması'nın üye devletleri tarafından en son kabulü ile gelecekte daha kolay olacaktır. Bu antlaşma, iç pazarın kurulması ve işlemesi amacıyla yönelik olarak bazı önlemlerin alınması konusunda yetkili çoğunluk şartı içeren bir ittifak oluşturulmasıyla; kararların alınabileceği orijinal Antlaşma metninin yerine geçmiştir. İttifak oluşturulması şartı, geçmişte, bir karar akışının çok kompleks ve uzun bir süreçten geçmesi sonucunun mümkün kılıyor ve böylece ilerleme hızı en az istekli üye devletin adımlarına sık sık uymak zorunda kalıyordu.

Tek Avrupa Antlaşması'nın başka bir önemli yönü de, işlemlerin uygulandığı sahalarla ilgili olarak, yeni işbirliği prosedürü ile Avrupa Parlamentosu'nun Topluluğun yasal sürecine daha büyük oranda girmesine imkân sağlamasıdır. Bu prosedür, önerilerin birinci ve ikinci defa okunmalarıyla, Komisyon inşiyatifinden Konsülün kabulü arasındaki safhalardan geçerken, Komisyon ile Avrupa Parlamentosu'nun nezdindeki Konsül arasında daha yakın bir bağ kurulmasını ister.

Bu daha kompleks yasal prosedürün işletilmesi için belirtilen zaman - tabloları ilgili tüm kuruluşlar tarafından daha hızlı karar - çıkarmayı teşvik ederken, yasal bir antlaşmanın sonunda kabul edileceğini garanti etmez. Kuruluşların politik arzularına yine çok şey bağlı olacaktır.

Tek Avrupa Antlaşması ekonomik ve sosyal birleşme, çevre, kuruluşlar arasında işbirliği, üye devletler arasında politik işbirliği gibi çok farklı konuları kapsayan orijinal antlaşmalar üzerinde yapılan birçok tadilatı da gösterir.

1987'deki gelişmeler raporundan beri, tüm üye devletlerin meclisleri tarafından onaylanan Tek Avrupa Antlaşmasının 1 Temmuz

1987'de yürürlüğe girişi, Komisyon Beyaz Kağıdı'nda yer alan programın hem hedefine hem de kapsamına ilave bir güç katmıştır. Tek Avrupa Antlaşması hem hedeflenen 31 Aralık 1992 tarihini teyid eder, hem de iç pazarı «malların, şahısların, hizmetlerin ve kapitalin bu Antlaşma şartlarına uygun olarak serbestçe dolaştığı iç sınırları olmayan bir saha» olarak tanımlar. Komisyon Beyaz Kağıdı Hükümetlerarası Konferansın beyannamesindeki Tek Avrupa Antlaşması'nın 8A maddesi hakkında özel bir ifadeyle ayrıca tasvip görmüştür.

İki faktör, Komisyonun görmek istediğinden daha yavaş bir ilerlemeye sebep oldu. Bunlar; Tek Avrupa Antlaşmasının yürürlüğe girmesindeki gecikme ki, bu Konsülde yetkili çoğunluktan daha fazla oy alınmasının ancak ve ancak Beyaz Kağıt önerilerinin benimsenmesi yolunda atılacak adımların hızlandırılmasına bağlı olması, ve ikinci olarak da; Hükümetlerarası Konferanstaki taahhüde rağmen Konsülün bazı hallerde Komisyona icra yetkisine sahip üyelerin tayininde gösterdiği isteksizliğin hazır olabilecek birçok teklifin kabulünü engellemesidir.

Bu durum Konsülün kendi yetkisi kapsamında düzeltilmesi gereken bir sorundur. Geçen rapordan beri ilerlemeler hakkında genel yorum olarak, Komisyon - Konsülün masasındaki birçok öneriyi kabul etme hızından hâlâ memnun olmasa bile, gerçekten etkili önemli birçok sahada kayda değer ilerlemelerin sağlanmış olması ve ciddi önerilerin ya kabul edilmiş ya da yakından kabul edilecek olması gerçeğini de göz ardı edemez. Hava taşımacılığı; araç ihracı; standartlaştırma sahasındaki ilk «yeni yaklaşım» mevzuatı (basınçlı kaplar ve oyuncaklar); sigorta; kamu tedarik paketinin ilk kısımları; sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve Pan - Avrupa seyyar telefonları bu örnekler arasında sayılabilir.

KAMU TEDARİK PAZARLARI'NIN AÇILIŞI

18 Mart 1987'de Komisyon, Topluluğun her yerinde açılan kamu tedarik pazarlarında etkili bir rekabeti organize etmek için stratejisini görüşüp kabul etti. Bu tip pazarlar, telekomünikasyon, enerji, nakliyat ve su işletmesi sektörleri dışında Avrupa Sanayisi'nin rekabet gücü bakımından çok önemlidir. Bu dört sektör mevcut Topluluk mevzuatı dışında tutulmuştur. Komisyon yakında bu sektörlerdeki yetkili mercilerin de Topluluk kurallarına uymalarını sağlamak hususundaki önerilerini Konsüle sunacaktır.

Haziran 1986'da Komisyon tarafından önerilen «tedarikler» mevzuatına getirilecek tadilatların kısa bir süre sonra Konsül tarafından kabul edileceği beklenmektedir. Onların bu kabulü (benimsemesi), Haziran 1987'de Avrupa Konsülü tarafından dercedilen öncelikleri hem Parlatmentonun hem Konsülün taahhüdlerini teyid edecektir.

Komisyon ayrıca, hem işler için kamu tedarik sözleşmeleri hakkında ve hem Topluluk kurallarının uygulanmasını sağlamak için, itiraz edilecek ve gerekirse askıya alınacak kamu tedarik sözleşmelerinin (ihalelerinin) verilisini mümkün kılan yasal çareler hakkında önerilerini tabloştürmüştür.

Komisyon ayrıca, kamu tedariki hakkında Topluluğun politikasını takviye etmek için iki şey daha yapmıştır. Bunlardan birincisi, mevcut Topluluk yasalarının doğru olarak yorumlanmasını ve icra edilmesini sağlamak için (OJ C358/87) cep kitabı yayınıdır. İkincisi ise, kamu tedariki üzerinde uzmanlardan oluşan yeni bir danışmanlık komitesi kurmasıdır ki, bu komitenin rolü sektörde Topluluk kanununun pratik etkisini artırma yollarını tavsiye etmektir.

HİZMET ORTAK PAZARI

Komisyonun görüşüne göre, ekonomik başarıya dönüşün ana ön şartlarından birisinin de, hizmetlerde ortak pazar kurmak olduğunun ifade edilmesinde bir abartma sözkonusu değildir. Hizmetlerdeki ticaret ekonomisi için mallardaki ticaret kadar önemlidir.

«Hizmetler» olarak sınıflandırılacak faaliyetlerin farklılığı ve hizmet verenlerin sektörlerindeki kendi ortak çıkarlarının farkında olmayışı gerçeği onların rolünün ve öneminin bu kadar uzun süre gereği kadar değerlendirilmemesinin sebeplerinden ikisidir. Başka bir sebep de; birçok hizmet sanayicinin kendisi tarafından yapılırken; şimdi uzman şirketlerin veya en azından hizmet faaliyetleri için uzman birimlerin doğması trendi vardır. Antlaşmanın 59 ve 62. maddelerinin şartlarına rağmen, iç sınırlar ötesi hizmet teminindeki serbestlikte ulaşılan ilerleme, malların serbest dolaşımında elde edilen ilerlemeden çok daha yavaş olmuştur. Son yıllarda yeni tip hizmetlerin ihtisaslaşması ve hızlı gelişmesi hizmet sektöründe bütün olarak bir büyüme ve iş sahası açılmasındaki potansiyeli çok iyi gösterdiği için bu özellikle üzüntü verici bir durum olmuştur.

Bu potansiyeliyle Topluluk, yeteri kadar uzaklara ulaşan eylemler yapmakta başarısız olduğu takdirde; belli başlı ticari rakipleri karşısında gerilemek zorunda kalma riskini göstermede şu iki örnek yeterli olabilir.

Birincisi, Topluluğun ekonomisine sanayinin katkısı % 26'nın altına düşerken, 1982'de pazar - içi hizmetlerin ve pazar - dışı hizmetlerin Topluluk ekonomisinin katma değerine katkısı şimdiden % 57'yi bulmuştur. İkincisi, farklı sektörlerdeki 1973 ve 1982 arası istihdam hedefleri sanayi istihdamında kararlı bir düşüş olduğunu ve hatta bu düşüşün 1979 - 80'den sonra daha da hızlı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna karşılık aynı süre içinde Topluluk pazarındaki hizmetlerde 5 milyondan fazla iş olanağı sağlanmıştır. Bu rakam mutlak anlamda etkileyici olmakla birlikte, Amerika'nın eşdeğer rakamı (13.4 milyon) ile ve hatta Japonya'nın (6.7 milyon) eşdeğer rakamı ile mukayese edilirse az görünmektedir. Bu eğilimin ekonomik durgunluk sonucunda 1980'den beri bitip gitmesi de endişeye yol açan diğer bir husustur.

Adalet Mahkemesi'nin Von Binsbergen hükmünde olduğu gibi, Toplulukta hizmetlerin serbestçe tedarik edilebilmesi geçiş süresinin sonundan beri doğrudan uygulanabilir olmasına rağmen, firmalar ve fertler henüz bu serbestlikten tam olarak yararlanmayı başaramamışlardır.

Bu sebeplerden dolayı, Komisyon tüm pazarın hizmetlere açılması için acilen harekete geçilmesini uygun görmektedir. Bu durum bilgi pazarlama ve görsel hizmetler, taşımacılık, banka ve sigorta gibi, gerektiği şekilde hareketlendirilirse sanayi ve ticaret üzerinde anahtar rolü olan geleneksel (fakat hızla evrim geçiren) hizmetler içinde söz konusudur.

AVRUPA İÇ PAZARIYLA İLGİLİ BRÜKSEL KONFERANSI

«Club de Bruxelles» tarafından 25 - 26 Kasım 1987 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen «Tek Avrupa Pazarı» konulu konferansı, Topluluk üyesi ülkelerin resmi görevlileri, ülkemiz yanında Avusturya, İsviçre, Norveç ve Güney Afrika Cumhuriyeti yetkilileri ve gerek Topluluk gerek EFTA ülkeleri mensubu 450 dolayında resmi kuruluş ile özel şirket temsilcisi izlemiştir. Tartışmalı 8 oturum halinde yapılan konferansta, işlenen konular, sorulan sorular ve cevaplarla şu pasajlar dikkat çekicidir.

Gerçek bir Topluluk pazarının başlangıcını «Tek Avrupa Senedi» oluşturmaktadır. 1988 yılı sonuna kadar Komisyon geriye kalan önerilerin % 90'nını hazırlayarak Konseye sunacaktır. Tarım Bakanları Ortak Tarım Politikası sorunlarının çözümü ile meşgul oldukları cihetle yalnız hayvan ve bitki sağlığına ilişkin öneriler eksik kalacaktır. Bu durumda 1992 Avrupası'nın ne şekil alacağı 1988 yılı sonunda görülebilecek ve böylece ileride nasıl bir sını ve ticari ortam için de faaliyet gösterileceği ayrıntıları ile bilinerek gerekli hazırlıkların yapılması mümkün olabilecektir.

Komisyon, her ne kadar Konsey üzerinde kontrol yetkisi yoksa da, bu alandaki çalışmalarını tamamlaması için zorlamaktadır. Bugün artık temel atılmış durumdadır. Zaman geçirilmeden duvarların örülmesi ve çatının kapatılması gerekir. Topluluk, dünyada en büyük ticaret hacmini gerçekleştirmektedir. Kamuoyunu aydınlatmak amacıyla kampanya açılması çok yararlı olacaktır. Zira Toplulukta genellikle olumsuz hususlar kamuoyuna yansıtılmakta, olumlu gelişmelerden ise söz edilmemektedir. Okullarda Avrupa vocation'u işlenmeli, milliyetçilik yapılmamalıdır. İç pazardan önce sosyal sahanın tamamlanması ileri sürülmemeli, birbirini engellemeden her iki alanda ilerleme kaydedilmelidir. Sınırlardan arınmış bir pazarın oluşturulabilmesi için artık dönüşü olmayan bir yola girildiğinin herkes tarafından bilinmesi ve bunun için gerekli çabanın gösterilmesi lazımdır.

Tek Senedin öngördüğü belli başlı düzenlemeler; Topluluk içinde karar alma mekanizmasını etkili hale getirmek, demokratikleştirmek ve Komisyona Konsey kararlarını daha iyi bir şekilde uygulama imkânı vermektir. Tek Senedin önemi öncelikle psikolojiktir. Tek Avrupa ancak farklılıkların giderilmesiyle mümkündür. Tek Senet elbette iç pazarın tesisi için yeterli bir eleman değil, hukuki bir araçtır. «Club de Bruxelles»'in bir incelemesine göre dünyada en büyük 100 şirketten 49'u ABD'de, 27'si Toplulukta, 3'ü EFTA ülkelerinde ve 12'si Japonya'da bulunmaktadır. Eğer Avrupa dünya çapındaki piyasa boyutunu genişletmek istiyorsa, büyük şirketlerinin sayısını artırmalıdır.

MAASTRICHT VE SONRASI

Avrupa Toplulukları 9 - 10 Aralık 1991 tarihlerinde Maastricht'de yapılmış olan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi ile iç bütünleşme veya derinleşme yolunda tarihi bir dönüm noktasından geçmiştir. Maastricht Zirvesinin hazırlığına ilişkin yöntemler 14 - 15 Aralık 1990 tarihlerinde Roma Zirvesinde belirlenmiştir. Bu zirvede Topluluk,

«Avrupa Birliği» sürecinin daha da hızlanmasını sağlayacak kararlar almıştır. Bu kararlar uyarınca Ekonomik ve Parasal Birlik ile Siyasi Birlik alanında düzenlenen iki Hükümetlerarası Konferans yoluyla Roma Antlaşmasında değişiklikler yapılması ve 1992 sonunda Tek Pazar'a daha bütünleşmiş bir şekilde ulaşılması amaçlanmıştır.

Uluslararası alanda seslerini daha çok duyurmak arzusundaki AT ülkeleri Ekonomik ve Parasal Birliğin yanı sıra, Siyasi Birlik oluşturmaya yönelmiştir. 15 Aralık 1990 tarihinde çalışmalarına başlayan bu iki Hükümetlerarası Konferans Maastricht Zirvesi'nde kurulan yeni «Avrupa Birliği»nin temellerini atmıştır.

Topluluk daima bütünleşme sürecinde adım adım ilerleme yönü izlemiştir. Adım atışlarda güçlüklerle karşılaşıldığı dönemlerde de, bunların üstesinden daha uzun bir dönem içerisinde gelinebilmiştir. Ancak izlenen hedef, daima Federal bütünleşme yönünde olmuştur. Maastricht Zirvesi bütünleşme yönünde 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi'nden sonra yeni ve tarihi derecede önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Topluluk öteden beri «Genişleme»den önce «Derinleşme» ihtiyacı duymuştur. Avrupa'da 1989 yılından sonra ortaya çıkan tarihi gelişmeler, Doğu Bloku'nun dağılması, eski Sovyetler Birliği'nin çözümlenmesi, ve ideoloji sınırının Avrupa kıtasından kalkmış olması Topluluğun karşısına yeni adaylar çıkarmıştır.

Avrupa bütünleşmesinde, Avrupa Konseyi, AGİK, NATO gibi kurumların yanısıra AT'nin bugün artık odak noktası haline geldiği görülmektedir. Tam üyeliğe adaylık baskısı karşısında, bir süre için bütünleşmenin sağlanmasına öncelik verilmiştir. Ancak Maastricht Zirvesi'nde «genişleme» öncesi «derinleşme»ye duyulan ihtiyacın kesin kurallara bağlanarak aşılması olduğu görülmektedir. Ayrıca, Topluluk açısından son zirve bütünleşmeyi «çift vitesli» hale getirmiştir. EPB ve sosyal politikalar açısından görülen bu eğilimin nasıl bir sonuç vereceğini zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Arat Ender : **Avrupa İç Pazarı** (25-26 Kasım 1987 Tarihleri Arasında Brüksel'de Düzenlenen Konferans Raporu), Dışişleri Bakanlığı'nın EÜE-V 760.328/87-570-1766 Sayılı Yazısı ve Eki.
- Cankorel, Bilge : **Avrupa Topluluğu Danışma Kurulu Toplantısı**, Başbakanlık Basın Salonu, Ankara - 23 Haziran 1988.
- Çonkar, İsmail : **Avrupa Topluluğu İç Pazar Rekabet**, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ankara - 1988.
- İnci, Barbaros : **Avrupa Toplulukları'nda İç Pazar Oluşumunun Tamamlanması**, İKV Yayınları, No : 17, İstanbul - 1987.
- Okandan, Tansu : **Maastricht ve Sonrası**, ATAUM Merkezinde Verilen Konferans Metni, Ankara - 10 Ocak 1992.
- **Avrupa Tek Senedi**, İKV Yayınları, No : 43, İstanbul - 1987.
- **Comission Of The European Communities, Third Report From The Commission To The Council And The European Parliament**, Brussels, 21 March 1988.
- **Document Completing Internal Market**, White Paper From The Commission To The European Council, Luxemburg - June 1985.
- **Europe Without Frontiers : Towards A Large Internal Market**, Brussels - November 1987.
- **European Without Frontiers Completing The Internal Market**, Luxemburg - 1988.
- **15 Mart 1988 Tarihi İtibariyle İç Pazarın Tamamlanmasına İlişkin Düzenlemeler**.